

Олешко Б.Ю.

студент;

Півоварчук В.М.

кандидат історичних наук, доцент,

Рівненський державний гуманітарний університет

АНТИАЛКОГОЛЬНІ КАМПАНІЇ В СРСР (60-ті – 80-ті РР.)

Після радянсько-німецької війни можна умовно виділити три кампанії по боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом в СРСР. Перша з них пов'язана з ім'ям М.С. Хрущова (березень 1953 р. – жовтень 1964 р.) Друга (жовтень 1964 р. – березень 1985 р.) припадає в основному на час перебування при владі Л.І. Брежнєва. Третя кампанія проходила в період з 1985 р. по 1991 р. Визначальним для неї було введення М.С. Горбачовим, так званого «сухого» закону (травень 1985 р.).

Війна призвела до поширення алкоголю, як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. Цьому, зокрема, сприяли державні рішення, спрямовані на видачу спиртного на фронті, так званих «наркомівських» сто грам, що призвело до звикання до спирту частини військовослужбовців, а також масове поширення виробництва і вживання самогону населенням.

У післявоєнний період в усьому світі прослідковується зростання споживання алкогольних напоїв у середньому в 1,5-2 рази. В СРСР у 1960 році, в порівнянні з 1940 р., споживання алкоголю зросло на 48,7% і склало в середньому 3,9 л на людину [4].

У 1954 році була створена урядова комісія на чолі з А. Пельше, яка повинна була підготувати законодавчу базу для боротьби з пияцтвом і алкоголізмом в країні. Однак у зв'язку зі смертю її голови, комісія незабаром розпалася, так і не завершивши роботу над проектом антиалкогольного закону.

У 60-х рр., на тлі швидкого збільшення споживання алкоголю на душу населення, ситуація щодо алкоголізму в СРСР різко загострилася. У країні склалася несприятлива демографічна ситуація: зросла захворюваність і смертність з причин, пов'язаних з алкоголізмом. Згідно з закритими даними Держкомстату СРСР, з 1960 по 1980 рр. алкогольна смертність в СРСР зросла на 47%, тобто приблизно кожен третій чоловік помирав від оковитої [1].

У 60-х рр. в країні почала формуватися наркологічна служба. Відповідно до наказу МОЗ РРФСР «Про заходи з профілактики та лікування алкоголізму» (грудень 1958 р.) наркологічні кабінети та

відділення були створені при невропсихіатричних диспансерах, а також в ряді психіатричних лікарень. Наркологічні прийоми були організовані також в поліклініках загального користування і в медчастинах промислових підприємств. Поряд з лікуванням їх робота була спрямована на активне виявлення ранніх форм і профілактику алкоголізму [5].

У 70-х – на початку 80-х рр. при Л.І. Брежнєві торгівля горілкою приносила державі величезний прибуток: дохід від продажу алкоголю за час його керівництва країною піднявся з 100 до 170 млн. руб. [2].

Сприйняття в суспільстві пияцтва, алкоголізму і «п'яниці», як носія цього явища, до 1970–1980 рр. дещо трансформувалося в бік більшої терпимості. Фактично в країні велася пропаганда алкогольних напоїв, точніше їх «помірного», «культурного вживання». Так, через державну торгівлю було реалізовано на душу населення в 1965 р. – 4,5 л абсолютного алкоголю; в 1970 р. – 8,2 л; у 1980 році – 10,51 л; в 1984 р. – 10,45 л [4].

Однак КПРС, взявши курс на побудову суспільства розвинутого соціалізму, розглядав пияцтво як пережиток минулого і укорінених в суспільстві старих звичаїв, тому держава продовжувала посилювати судові і адміністративні заходи репресивного характеру, про що свідчить аналіз антиалкогольного законодавства цих років (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 26 липня 1966 року «Про посилення відповідальності за хуліганство», Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 1 березня 1974 г. «Про примусове лікування і трудове перевиховання хронічних алкоголіків» та ін.).

У травні 1972 року Рада Міністрів СРСР прийняла спеціальну постанову «Про заходи щодо посилення боротьби проти пияцтва і алкоголізму». Закликаючи до протиалкогольної кампанії широкі маси громадськості, уряд, як і раніше, більше покладався на адміністративно-примусові заходи, включаючи організацію комісій по боротьбі з пияцтвом [1].

У 70-х рр. наркологічна служба в країні почала формуватись як струнка спеціалізована система лікувально-профілактичної допомоги особам, які страждають на алкоголізм. Основною ланкою цієї служби був створений у 1976 р. Наркологічний диспансер (республіканський, крайовий, обласний, міський) з розгалуженою структурою дільничних наркологічних кабінетів і відділень, денних стаціонарів та нічних профілакторіїв на промислових підприємствах.

Центральний інститут санітарної освіти періодично проводив семінари по боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом, залучаючи професійних лекторів, здійснював видавничу і виставкову діяльність. Але системної,

довготривалої програми антиалкогольної роботи в масштабах країни так і не було розроблено.

Наступна антиалкогольна кампанія розгорнулася з приходом до керівництва країною М.С. Горбачова. У 1985 р. питання «Про заходи щодо подолання пияцтва і алкоголізму» обговорювалося на Політбюро ЦК КПРС, а в травні 1985 року було опубліковано постанову Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подолання пияцтва і алкоголізму, викорінення самогонуваріння» і Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з пияцтвом і алкоголізмом». У цих законодавчих актах підкреслювалось, що боротьбу з оковитою необхідно вести систематично, активно, на всіх рівнях, усіма засобами громадського, морального і матеріального впливу.

Органам охорони здоров'я як і раніше відводилася провідна роль в боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом. Вони повинні були зосередити головну увагу на профілактиці пияцтва і алкоголізму, активно виявляти осіб, схильних до алкоголізму, і забезпечити їх ефективне лікування на ранніх стадіях захворювання [3].

Кафедри соціальної гігієни та організації охорони здоров'я зосередили увагу на вивченні хронічного алкоголізму в медико-соціальному аспекті, приділяючи велику увагу питанням статистики захворюваності і смертності, а також узагальнення історичного досвіду в боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом.

З метою підтримки антиалкогольної кампанії у 80-х роках ХХ ст. із «комуністичними запоями» почали рішуче боротися. За потрапляння до витверезника чи організацію пиятики публічно виключали з партії. Потрапляли «під роздачу» і пересічні громадяни. Заборонялося пити в парках. Міліціонери масово ловили п'яних на вулицях і відправляли до витверезників, яких ставало все більше. За алкоголізм штрафували на 100 рублів або саджали на 15 діб. Заборонені були банкети з приводу захисту дисертації. Якщо заставали за розпиванням алкоголю на роботі – звільняли без розмов. У кожному колективі створювалися первинні організації «Всесоюзного добровільного товариства боротьби за тверезість», які мали стежити за дотриманням «безалкогольного режиму». Було започатковано практику «безалкогольних комсомольських весіль». Однак застарілі бюрократичні методи роботи апарату суспільства були малоефективні, гасла і заклики населення до тверезості не працювали. Починаючи з 1987 р., ряди товариств боротьби за тверезість стали скорочуватися, і вони почали втрачати ініціативу. Всі спроби пожвавити їх діяльність не дали очікуваних результатів. Дефіцит бюджету, а потім інфляція призвели до згорання останньої антиалкогольної кампанії [2].

Отже, досвід проведення кампаній свідчить, що боротьба з пияцтвом і алкоголізмом у 60-90-і рр. ХХ ст. велася без необхідної організованості і послідовності. На жаль, до 1987 р. не вдалося прискорити прийняття та забезпечити послідовну реалізацію загальносоюзної комплексної програми профілактики щодо подолання пияцтва і алкоголізму.

Аналіз антиалкогольного законодавства цих років свідчить про пріоритет в основному адміністративно-заборонних заходів і заходів примусового характеру, які давали лише короточасний успіх, в той час як суспільство в цілому залишилося осторонь від антиалкогольного руху. Досвід минулого показав, що боротьба з цими явищами не повинна зводитися до одноразових акцій, а мати тривалу системну роботу, як держави, так і громадських організацій, спрямовану на виховання тверезого здорового способу життя, і, в першу чергу, морально і фізично здорового покоління.

Список використаних джерел:

1. Латиш Ю. Антиалкогольна кампанія в УРСР на початку Перебудови: Питання історії України. Чернівці, 2010. Т. 13. С. 76–80.
2. Левчук Н. Демографічні наслідки зловживання алкоголем в Україні. – Київ, 2005. – № 1. – С. 46–56.
3. Медико-соціальні аспекти вживання алкоголю населенням та стратегії протидії / Т. С. Грузева, В. А. Дуфинець, В. Б. Замкевич та ін. : Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. В. В. Шафранського. Київ, 2016. С. 118–127.
4. Струмилин С.Г., Сонин М.Я. Алкогольные потери и борьба с ними. Экономика и организация промышленного производства. – СССР, 1974. – № 4. – С. 36–46.
5. Шаповал Ю.І. М.С.Хрущов на Україні. – Київ, 1990. – 48 с.